

УДК 34+331.45

THE REGULATORY AND LEGAL ENFORCEMENT OF OCCUPATIONAL HEALTH AND SAFETY IN UKRAINE**НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОХОРОНИ ПРАЦІ В УКРАЇНІ****Garmash S.N. / Гармаш С.М.***c.agr.s., as.prof. / к.с.-г.н., доц.*

ORCID: 0000-0002-2658-162X

Plis M.M. / Плис М.М.*Senior lecturer/ст.викладач*

ORCID: 0000-0001-8127-0077

Rogalev M.V. / Рогальов М.В.*Assistant/асистент*

ORCID:0000-0001-9716-5298

*Ukrainian State University of Chemical Technology, Dnipro, Gagarin avenue, 8, 49005
Український державний хіміко-технологічний університет, Дніпро, пр. Гагаріна, 8, 49005*

Анотація. В статті розглядається нормативно-правове регулювання охорони праці в Україні на трьох рівнях: конституційному, законодавчому та нормативному. Показана відповідність нормативно-правової бази з питань охорони праці сучасним вимогам Міжнародної організації праці. Представлена необхідність прийняття законопроекту в Україні «Про аудит з промислової безпеки і охорони праці». Показано, що прийняття закону «Про загальнообов'язкове державне соціальне медичне страхування» сприятиме адаптації законодавства України до міжнародних норм та гармонізації її з європейським законодавством.

Ключові слова: охорона праці, закони, нормативно-правові акти, державні стандарти, законодавча модель Європейського Союзу

Вступ. Рівень безпеки у суспільному виробництві великою мірою залежить від рівня правового забезпечення охорони праці. Основоположним документом у галузі охорони праці в Україні є Закон України «Про охорону праці», який визначає основні положення щодо реалізації права на охорону життя і здоров'я у процесі трудової діяльності, на належні, безпечні і здорові умови праці, регулює відносини між роботодавцем і працівником з питань безпеки, гігієни праці та виробничого середовища і встановлює єдиний порядок організації охорони праці в Україні.

Основними причинами нещасних випадків у нашій країні є невиконання вимог нормативно-правових актів з охорони праці, посадових обов'язків, а також порушення технологічного процесу, вимог безпеки під час експлуатації транспортних засобів, непродумана організація робочих місць, незадовільна організація виконання робіт, невикористання засобів індивідуального захисту. У середньому 20–25% працівників постійно перебувають під впливом шкідливих умов праці. Глобальні оцінки Європейської спільноти показують, що необхідно терміново вжити заходів, щоб запобігти аваріям, нещасним випадкам і профзахворюванням на виробництві.

Законодавча база України з охорони праці. Нормативно-правове регулювання охорони праці в Україні здійснюється на трьох рівнях: конституційному, законодавчому та нормативному. В Конституції України

зазначено: «Кожен має право на належні, безпечні й здорові умови праці, на заробітну плату, не нижчу від визначеної законом». На законодавчому рівні основні положення реалізації конституційного права громадян на охорону їхнього життя і здоров'я в процесі трудової діяльності визначає «Кодекс законів про працю», Закони України: «Про охорону праці», «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності», «Про охорону здоров'я», «Про забезпечення санітарного та епідеміологічного благополуччя населення», «Про використання ядерної енергії та радіаційний захист», «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про дорожній рух», «Про поводження з радіоактивними відходами». Положення цих Законів конкретизуються у відповідних правилах, стандартах, нормах, інструкціях та інших нормативно-правових актах, перелік яких наведений в «Державному реєстрі нормативних актів з охорони праці».

Закон України «Про охорону праці» є правовим актом, який орієнтує законодавство на захист інтересів громадянина, віддаючи перевагу в цій сфері правовому регулюванню на відміну від адміністративного, що існувало раніше. У Кодекс законів про працю України не раз вносилися зміни і доповнення. Правове регулювання охорони праці в ньому не обмежується главою XI «Охорона праці». Норми щодо охорони праці містяться в багатьох статтях інших глав КЗпП України: «Трудовий договір», «Робочий час», «Час відпочинку», «Праця жінок», «Праця молоді».

Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» визначає правову основу, економічний механізм та організаційну структуру страхування громадян від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які призвели до втрати працездатності або загибелі людини на виробництві.

Закон України «Про об'єкти підвищеної небезпеки» визначає правові, економічні, соціальні та організаційні основи діяльності, пов'язаної з об'єктами підвищеної небезпеки, і спрямований на захист життя і здоров'я людей та довкілля від шкідливого впливу аварій на цих об'єктах через запобігання їх виникненню, обмеження (локалізацію) розвитку і ліквідацію наслідків.

Для регулювання окремих питань охорони праці діють понад 2000 підзаконних нормативних актів. Усі ці документи створюють єдине правове поле охорони праці в нашій країні узагалі і у конкретній галузі зокрема.

Основний документ у сфері охорони праці – Рамкова Директива 89/391/ЄЕС «Про впровадження заходів для поліпшення безпеки та охорони здоров'я працівників під час роботи». Директива містить загальні принципи попередження виробничих ризиків, забезпечення безпеки, охорони здоров'я, уникнення факторів ризику та нещасних випадків, інформування, консультацій, збалансованої участі відповідно до національного законодавства, практики, освіти працівників. Рамкова Директива передбачила право працівників не виконувати роботу у разі серйозної небезпеки, можливості нещасного випадку або захворювання.

Нормативно-технічну базу охорони праці складають нормативно-правові акти з охорони праці (НПАОП) та нормативні (локальні) акти про охорону праці окремих підприємств. До цієї групи нормативних актів входять правила, норми, положення, статuti, інструкції, керівництва, вказівки, рекомендації, вимоги, технічні умови безпеки, переліки та інші, яким надано чинність норм, обов'язкових для виконання.

Крім зазначених законів, правові відносини у сфері охорони праці у галузі регулюють інші національні законодавчі акти, підзаконні нормативні акти: Укази і розпорядження Президента, рішення уряду, нормативні акти міністерств та інших центральних органів державної влади. Особливо велике значення серед міжнародних договорів, якими регулюються трудові відносини, мають конвенції та рекомендації Міжнародної організації праці, Міжнародні норми соціальної відповідальності: Стандарт SA 8000 «Соціальна відповідальність»; Міжнародний стандарт ISO 26000 «Настанова по соціальній відповідальності».

Державний стандарт України ДСТУ 2293:2014 визначає безпеку виробництва як захищеність життя, здоров'я працівників й інших осіб і/або майна від впливу шкідливих і небезпечних виробничих чинників.

До цих пір не затверджений Закон України «Про аудит з промислової безпеки і охорони праці». В проекті цього Закону зазначено: Аудит в Україні проводиться з метою забезпечення дотримання та неухильного виконання законодавства про промислову безпеку і охорону праці в процесі господарської та іншої діяльності. Основними принципами аудиту є незалежність, законність, обґрунтованість, об'єктивність, неупередженість, достовірність, документованість, професійна компетентність, персональна (індивідуальна) відповідальність виконавця аудиту при проведенні аудиту та складанні аудиторського висновку.

Прийняття законопроекту сприятиме покращенню стану промислової безпеки, підвищенню ефективності роботи підприємств, що в подальшому може збільшити надходження до державного та місцевих бюджетів. Прийняття Закону України «Про аудит з промислової безпеки і охорони праці» дозволило б активізувати впровадження новітніх технологій та досягнень науки і техніки в сфері промислової безпеки і охорони праці в Україні; зменшити кількість нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві.

На сьогодні в Україні відсутні важливі законодавчі акти як Закон «Про загальнообов'язкове державне соціальне медичне страхування» та інші законодавчі акти, спрямовані на адаптацію законодавства України до міжнародних норм та гармонізацію її з європейським законодавством.

Законодавча модель Європейського Союзу у сфері охорони праці. В ЄС охорона здоров'я та охорона праці на робочому місці є головним пріоритетом законодавчих і виконавчих органів влади. Законодавча модель ЄС у сфері гігієни та охорони праці побудована на таких основних принципах: керувати ризиками на робочому місці відповідно до загальної моделі профілактичних заходів, викладених в базовій Директиві № 89/391/ЄЕС; директива виконує функцію мінімальних вимог до країн-учасниць ЄС; директива поширюється на

всіх роботодавців; основні обов'язки і відповідальність за охорону здоров'я та безпеку праці працівників лежать на роботодавці.

Стратегія ЄС з гігієни та охорони праці визначає необхідність рішення трьох основних проблем в області гігієни і охорони праці на робочому місці: поліпшення виконання існуючих правил охорони праці; поліпшення профілактики професійних захворювань шляхом усунення нових і виникаючих ризиків; врахування старіння робочої сили ЄС.

МОП звертає увагу на те, що гідна організація робочого часу повинна відповідати взаємопов'язаним критеріям: зберігати здоров'я і безпеку працівників, враховувати інтереси сім'ї, просувати принципи гендерної рівності, сприяти підвищенню продуктивності та враховувати думку і вибір працівника щодо його робочого часу.

Важливою складовою сучасної охорони праці є створення сприятливого психологічного виробничого середовища або виробничого психологічного клімату. Це повинно виключати виникнення на роботі стресів, не допускати застосування психічного та фізичного насильства з боку керівництва та колег, запобігати збільшенню травматизму та професійних захворювань на нервовому ґрунті. Зазначені проблеми раніше відносились лише до кадрового менеджменту і дисципліни праці, нині ж є складовою частиною проблематики охорони праці.

Для прикладу, у Франції законодавство передбачає створення на підприємствах з кількістю працівників понад 250 соціальної служби з проблем праці. Метою служби є надання допомоги працівникам у вирішенні психологічних проблем, особливо жінкам, молоді, особам з інвалідністю, працівникам похилого віку. Ці служби повинні координувати заходи підприємства по вирішенню соціальних питань, сприяти створенню на підприємстві сприятливого психологічного клімату, задоволеності всіх працівників працею, запобіганню стресів, виробничого дискомфорту.

Загалом законодавство ЄС у сфері охорони праці ґрунтується на чотирьох основних принципах: досконалі стандарти охорони праці, покликані сприяти зміцненню конкуренції; законодавство про охорону праці може принести очікувані результати лише за умови його належного виконання; поява нових ризиків вимагатиме розробки нових правових норм; соціальний діалог є основним засобом при розробці політики з охорони праці.

Висновки. Діюча в Україні нормативно-правова база з питань охорони праці в своїй основі відповідає сучасним вимогам до системи охорони праці і в багатьох її складових узгоджена з документами Міжнародної організації праці. Державні стандарти та нормативно-правові акти з питань охорони праці потребують доопрацювання та подальшого узгодження з міжнародними документами.

Прийняття законопроекту в Україні «Про аудит з промислової безпеки і охорони праці» позитивно вплине на якість охорони праці та умов праці працівників, задіяних на підприємствах незалежно від форми власності, організаційно-правової форми та видів діяльності.

Закон «Про загальнообов'язкове державне соціальне медичне

страхування» сприятиме адаптації законодавства України до міжнародних норм та гармонізації її з європейським законодавством.

Створення на підприємствах України соціальних служб з проблем праці або введення в штат відділу охорони праці посади психолога сприятиме створенню на підприємстві оптимального психологічного клімату, запобіганню стресів, виробничого дискомфорту та ін.

Література:

1. Закон України «Про охорону праці».- Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1992. - № 49. - [Режим доступу]: <http://zakon.rada.gov.ua/go/2694-12>.
2. Кодекс Законів про працю України (КЗпП).
3. Закон України «Про об'єкти підвищеної небезпеки». – Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2001. – № 15.
4. Закон України «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку». – Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1995. – № 12.
5. Закон України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення». Постанова Верховної Ради України від 24 лютого 1994, N 4005-XII.
6. Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності».
7. Кодекс цивільного захисту України.
8. ДСТУ 2293:2014. Охорона праці. Терміни та визначення основних понять. – К.: Мінекономрозвитку України, 2015. – 18 с.
9. Проект Закону України «Про аудит з промислової безпеки та охорони праці». - [Режим доступу]: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/JF0O900V.html

***Abstract.** The article considers the normative-legal regulation of labor protection in Ukraine at three levels: constitutional, legislative and normative. The compliance of the regulatory framework for labor protection with modern requirements of the International Labor Organization shown. The necessity of adoption of the bill in Ukraine "About audit on industrial safety and labor protection" presented. It shown that the adoption of the law "On compulsory state social health insurance" will contribute to the adaptation of Ukrainian legislation to international standards and its harmonization with European legislation.*

***Key words:** labor protection, laws, regulations, state standards, legislative model of the European Union*

Статья отправлена: 02.06.2020 г.

© Гармаш С.М., Плис М.М., Рогальов М.В.